

No Zemes izskatās labāk

Silavas mežzinātnieki: nacionālā meža inventarizācija neapstiprina meža platību dramatisko samazināšanos

Egils Zirnis, foto – Kristaps Kalns

Dramatisks meža platību samazinājums – tika secināts šā gada 12. februāra *Sestdienas* rakstā *Zaļā jūdze jeb Kā Latvija līdz 22. vietai vides topā tika*. Raksts analizēja Jeila Universitātes zinātnieku ik pārgadus prezentēto pētījumu par vides kvalitāti pasaulē. Pirms četriem gadiem Latvija šajā topā bija ierindojusies godpilnajā otrajā vietā

un jau sāka saukt sevi par zaļāko valsti pasaulē. Taču 2014. gadā mēs bijām vairs tikai 40. vietā un šā gada janvārī – 22. vietā. Ir diezgan skaidrs, ka tik strauja pārvietošanās topa skalā nozīmē nevis kādu dabas katastrofu, bet vērtēšanas kritēriju maiņu. Tomēr – uz kopējā uzlabojuma fona, proti, pacelšanās no četrdesmitās līdz 22. vietai, īpaši dramatiski pētījumā izskatās situācija mežkopībā: 114. vieta no 121 valsts, kurās mežu ir vairāk par 2 procentiem. Vērtējot mežus, Jeila pētījumā tika ņemts vērā tikai viens kritērijs –

meža platību fragmentācija, un tā tika vērtēta pēc satelītattēliem. Tie tiešām rādīja, ka Latvijā meža platību skaits ir samazinājies dramatiski. «Varbūt arī ir labi, ka mežu jomā mums ir katastrofāls rādītājs – diskusija par to, vai Latvijas mežos tiek saimniekots ilgtspējīgi, beidzot ir galā,» tika secināts rakstā. Reaģējot uz šo publikāciju, Latvijas Valsts mežzinātnes institūts *Silava* piedāvāja *Sestdienai* ieskatu meža monitoringā. Nav grūti iedomāties, ka mežzinātniekus šādi pētījuma rezultāti vienaldzīgus neatstāj.

Problēma definīcijā

Glūži tik traki nav – uz Jeila Universitātes pētījuma balstīto raksta secinājumu *Sestdienai* komentē institūta pētnieki Jūrgis Jansons un Jānis Donis un uzsver: ja kādas Āfrikas valstis Jeila topā ir pirmajās vietās, kamēr Latvija, Kanāda un Zviedrija pēdējās, rodas jautājums par mērījumu metožu ticamību un rezultātu interpretāciju.

Pirmkārt, valstīs ir dažādas meža definīcijas. Eiropā lieto trīs meža definīcijas, un neviena no tām nerunā par 50 procentiem vainagu seguma, ko izmantojuši Jeila topa

MEŽZINĀTNIEKS. Latvijas Valsts mežzinātnes institūta *Silava* vadošais pētnieks Jūrgis Jansons mežu stāvoklim seko jau 25 gadus

veidotāji. «Jeila Universitātes pētnieki paši atzīst, ka vainagu segumu, mazāku par 50 procentiem, viņi ar savām metodēm nespēj atpazīt, tāpēc izmanto šos 50 procentus,» saka Jūrgis Jansons. «Mēs negribam teikt, ka izcirtums ir mežs, bet jaunaudze jau būtu jāuzskata par mežu. Krievijā, salīdzinot satelītattēlus ar pētījumiem uz Zemes, izrādījās, ka šī Jeila metode atpazīst tikai trīs no 21 parauglaukuma, kurā ir jauni meži. Tātad precizitāte ir aplam zema.»

Latvijas likumi paredz, ka par mežu uzskata ekosistēmu, kurā koki var sasniegt vismaz piecu metru augstumu un potenciālā (nevis esošā!) vainagu projekcija – 20 procentu. Tātad, ja iestādām jaunaudzi, potenciālā projekcija tuvu simt procentiem būs tajā brīdī, kad koki būs izauguši. Mums Latvijā šajā brīdī prasa nevis 50 procentu, bet potenciāli (tātad nākotnē) 20 procentu. «Ja mēs pieņemtu, ka mežu sektorā, kas ir puse Latvijas teritorijas, mežsaimniecības nav vispār un ir rezervāta režīms, mēs varētu runāt potenciāli par 100 procentiem vainagu seguma, un lielā slēguma meža platību samazināšanās varētu notikt vētru vai līdzīgu katastrofu rezultātā. Tomēr normālā mežsaimniecībā ir tā, ka kokus cērt un tad vienu brīdi vainags ir mazāks. Tas nenozīmē, ka tas nebūtu mežs mūsu izpratnē,» saka Jūrgis Jansons. «Jeila secinājums ir aplams pēc definīcijas, jo saimniecības mērķis nav veidot vainagu klāju.»

Meža definīcijas ir atšķirīgas arī dažādās starptautiskajās konvencijās, kurās Latvijai ir jāatskaitās, stāsta Jānis Donis, – meža resursu novērtēšanā ir viena definīcija, klimata konvencijas atskaitēs cita, bioloģiskās daudzveidības konvencijā vēl cita. Arī Latvijā kādreiz bija cits meža definējums, tad par mežu uzskatīja ekosistēmu, kurā koki spēj sasniegt septiņu metru augstumu, bet pēc tam, lai Latvijas nacionālo definējumu pielāgotu resursu uzskaitē, ko gatavo Pārtikas un lauksaimniecības organizācijas atskaitēm, augstums tika pārdefinēts uz pieciem metriem. Donis atzīmē, ka, ņemot starptautisko definējumu, kas par meža minimālo platību sauc vismaz 0,5 hektārus, ļoti daudzos privātos īpašumos mežs vairs tādās neskaitīsies.

Pagājušā gadsimta 70. gadu beigās bija PSKP kongresa lēmums samazināt ar me-

žu neapklātās zemes visā Padomju Savienībā. Šis lēmums būtībā nebija nepareizs. Nozarēs tika veidoti plāni šī lēmuma izpildei. Tad kāds izdomāja, ka par mežu uzskatāma jaunaudze, kurā saslēdzas koku vainagi. Šīs definīcijas sekas bija tādas, ka uzradās zinātnieki, kuri mēģināja panākt ātrāku koku vainagu saslēgšanos. Tas tika panākts, sastādot ļoti biezas jaunaudzes – jo vairāk koku uz hektāru, jo zaru gali ātrāk saskaras. «Nu mēs jau gadu desmitus mocāmies ar šo pārbiezināto audžu sekām – koki ir vārgi un izstīdējuši, tos vairāk ietekmē vējgāzes,» saka Jūrgis Jansons.

Ceļmalu efekts

Nacionālajā meža monitoringā Latvijā tiek pārbaudīti 16 000 mežu parauglaukumu. Katrs no šiem 500 kvadrātmētru lielajiem parauglaukumiem tiek apmeklēts reizi piecos gados. Dabā tiek uzskaitīts katrs parauglaukuma koks. Parauglaukuma centrā tiek iedzīts metāla mietiņš. Ik pēc pieciem gadiem to ar metāla meklētāju atkal atrod un katru koku parauglaukumā pārmēra. «Šajos monitoringa datos mēs redzam, ka meža platību dinamika ir nedaudz pretēja Jeila pētījumam, nekā katastrofāla nav,» saka Jūrgis Jansons. Starp diviem cikliem (2004–2009 un 2010–2015) apmēram deviņi tūkstoši hektāru meža nāk klāt gan uz zemju aizaugšanas, gan izcirtumu atjaunošanas rēķina (runa ir par mežaudzēm, nevis meža zemēm, kurās ietilpst arī izcirtumi un meža infrastruktūra). Pieaug arī koksnes resursi šajās teritorijās. Saka, ka mežsaimniecība ir noplicinoša un deģradējoša, savukārt skaitļi rāda, ka Latvijā kopumā gadā nocērt 15 000 000 kubikmetru koksnes (gan valsts, gan privātajā sektorā, gan kailcirtēs, gan kopšanas cirtēs), kamēr koksnes resursi kopumā ir 200 000 000 kubikmetru galvenās cirtes apjomu sasniegušos saimnieciskos mežos ārpus dabas aizsardzības teritorijām. «To vajadzētu vērtēt attiecībā uz Latviju, nekādas katastrofas te nav,» vēlreiz uzsver Jansons.

Tomēr – braucot pa Latviju, rodas sajūta, ka meži tiek izcirsti daudz vairāk nekā senāk. «Viens no šīs sajūtas cēloņiem ir tā sauktais ceļmalu efekts,» skaidro zinātnieks. «Padomju laikā mežus gar ceļiem nosauca par ceļu aizsargjoslām, un ir viedoklis, ka tie tika taupīti kā rezerve kara gadījumam. ▶

GARUMA APARĀTS. Koka augstumu var nomērīt dažās sekundēs

Šodien, piemēram, no jūrmalciemiem līdz Talsu rajona robežām ir šāda aizsargjosla. Tie koki ir izauguši un ir jāsāk lēnām mainīt, ja pieņemam, ka mežsaimniecība notiek un ka reizi simt gados priežu audzes nocērt. Tas ir viens no ilesiem, kāpēc cilvēkiem liekas, ka daudz nocērt. Šur tur ir nepareiza plānošana, bet pieņemam, ka šobrīd tas jau ir mainījies.

Bija arī Latvijas valsts mežos izdomāta un ieviesta metode, kas būtībā ir pareiza, – ja meža masīvā nocērt desmit kailciršu, kuras ir divus hektārus lielas (Latvijā vidējais kailcirtes lielums), tās var izkliegt pa visu meža masīvu, braukt uz katru ar tehniku, pēc tam – augsnes gatavotājs un cilvēku darbs, bet var arī salikt tās kopā vienuviet. Tajā brīdī, nonākot šādā plānošanas vienībā, tiešām var likties, ka ļoti daudz izcērt, kaut gan nenocērt nevienu koku vairāk, tikai saimniecība tiek koncentrēta. Cilvēki, kuri atsaucas uz dabiskiem procesiem, droši vien nenoliegs, ka tāpat notiek, ja reizi simtgadē ir liela vētra vai ugunsgrēks – vētra jau nenopūš ik pa diviem hektāriem dažādās vietās. Starp citu, dažas lielās valstīs, kurās apdzīvotības blīvums ir mazāks, kailcirtes nogabala platība ir daudz lielāka nekā mūsu divi hektāri, kanādieši jau runā par 20–30 hektāriem,» skaidro Jansons.

Fragmentācija un vecums

Vai šobrīd Latvijā nav palielinājusies meža fragmentācija? «Matemātiski droši vien ir,» piekrīt Jānis Donis un skaidro, ka skats atkarīgs no tā, kāda ir fragmentācijas un meža definīcija. «Vai izcirtums tiek uzskatīts par mežu vai ne? Ja netiek uzskatīts, tā patiesībā ir nevis fragmentācija, bet platības samazināšanās. Fragmentācijai zinātnē ir virkne atšķirīgu definējumu. Klasiskajā izpratnē tā ir vienkārši sadalīšana gabalos, fragmentos, respektīvi, ja meža gabalam pa vidu uzbūvē ceļu, viena fragmenta vietā rodas divi. Sadalošās joslas platībai formāli būtu jābūt niecīgai, salīdzinot ar lielo gabalu. Tad, kad mežu izcērt un uzbūvē kādas mājas, faktiski ir notikusi sadalīšana fragmentos un zaudēts biotops.» Latvijas apstākļos izcirtums tāds ir tikai īsu brīdi, tad tur rodas jaunaudze, piebilst Jansons.

Vai pie pašreizējās ciršanas intensitātes Latvijā nav samazinājies mežu vecums? Tas atkarīgs no tā, ar kuriem periodiem salīdzina, skaidro Donis. «Ja salīdzinām ar padomju laikiem, tagad droši vien samazinās. Padomju laikos Latvijā nocirta ap 5 miljo-

PĒC VECUMA, NE SULĀM.

Koka vecuma noteikšana

KĀ SAPIERI.

Silavas darbinieki parauglaukuma centru atrod ar metālmeklētājiem un GPS un tad 500 kvadrātmetru platībā parauglaukumā ar rādīsu 12,62 metri uzmēra visus kokus

Vētra jau nenopūš ik pa diviem hektāriem dažādās vietās

niem kubikmetru gadā. Tagad cērt vairāk, tātad veco mežu platībām vajadzētu samazināties. Bet, no otras puses, mums meža vecuma struktūra ir tāda, ka ir ļoti daudz pēckara laikā aizaugušās audzes, kuras tuvākajā laikā sasniegs vai jau ir sasniegušas pieaugušo audžu vecumu. Tātad situācija nav tik viennozīmīga kā tad, ja būtu tā sauktais normālais mežs, kad katrā vecuma klasē ir vienāda platība. Šobrīd saimnieciskajos mežos to audžu, kuras sasniegušas ciršanas vecumu, vienkārši ir vairāk. Tajā pašā laikā, runājot par sugu vecuma struktūru, priedēm ir zināmi izaicinājumi. Kad pagājušā gadsimta 80. gados bija daudz alņu, priedes īsti nestādīja, jo ļoti daudz enerģijas prasīja šo stādījumu saglabāšana.»

Nacionālais meža monitorings rāda, ka starp diviem piecu gadu cikliem meža vidējais vecums ir palielinājies par 0,3 gadiem un ir 48 gadi – par pēdējo trešo ciklu aprēķinu vēl nav, jo īsti tikai trešais cikls gads. Situācijā, kad 30 procentu meža ir priedes, kuru mežsaimnieciskās aprites vecums ir simt gadu (pārējām koku sugām tas ir mazāks, līdz baltalksnim, kuram vispār nav cirtmeta un kurš aizņem apmēram 10 procentu mežu), var teikt, ka meža vidējais vecums nosacīti ir liels, skaidro Jansons: «Noteikta ve-

cuma sasniegšana droši vien nav mežsaimniecības mērķis. Vairāk vajadzētu runāt par to, kāda ir Latvijas atšķirība no Skandināvijas. Runā, ka Latvijā daudz izcērt, bet mums priežu saimnieciskās aprites vecums ir simt gadu, kamēr Skandināvijas dienviddaļā – 70 gadu. Latvijā mežsaimniecības modelis vienmēr ir bijis zāgbaļķis un garā aprīte. Ieviešot skandināvu modeli – Skandināvija ekosistēmu ziņā ir mums radnieciska –, mums kailciršu būtu divreiz vairāk.»

Spiedien atzīst

Vai no kokrūpnieku puses nejut interesi un spiedienu koku ciršanas vecuma samazināšanā? «Spiediens vienmēr ir bijis, bet profesionālas diskusijas par to neesmu dzirdējis,» atzīst Jansons. «Protams, jaudas ir lielākas nekā Latvijā pieejamie resursi. Mēs runājam par to, vai varētu palielināt tāmi un no tiem 200 miljoniem katru gadu nocirst vairāk. Tāda diskusija ir, un pieņemam, ka mēs atsevišķos gadījumos to atbalstītu – no mežsaimniecības ilgtspējas viedokļa jaunaudzēm vajadzētu būt drusku vairāk, nevis ļoti lielam uzkrājumam, kā tas mums ir ar priedēm. Nākamā diskusija ir par radikālu ciršanas vecuma samazināšanu – bet kāpēc būtu jāsamazina vecums, kad mums jau pie šiem vecumiem ir tik lieli uzkrājumi? Tādas runas, protams, ir, kāpēc mums vajag audzēt resnus kokus, ja mēs varētu audzēt tievus divreiz ātrāk, sažāgēt un salīmēt un kokmateriālu stiprība nemainīsies – bet šī diskusija nekādā ziņā nav zinātniskajā vidē, tā ir atsevišķu kokrūpnieku iniciēta. Protams, ja pieņemam, ka priedes cērt nevis reizi simt gados, bet astoņdesmit, jebkurš tāmes aprēķins iedotu lielāku maksimāli

pieļaujamo ciršanas apjomu. Bet par to valstī diskusijas nav, un mēs esam tādā situācijā, kādā esam, – ar lielu uzkrājumu, lielu rotāciju un ļoti dažādu cilvēku vērtējumu. Vieni saka, ka izcērt, bet nesen Jelgavas pusē seminārā mums demonstrēja vēstuli, kurā cilvēki lūdz apgaismot mazdārziņu, kurā mežsaimniecība bija saplānojusi rekreatīvo zonu.»

Lūgts vērtēt meža cirtēju un dabas sargu diskusiju pēdējos gados, Jūrgis Jansons saka: «Nekad neesmu sapratis, vai dabas aizsardzība Latvijā ir bizness. Mežsaimniecība tāda ir. Vismaz zinātnē mēs balstāmies uz iepriekšējām paaudzēm. Viena no dabas aizsardzības metodēm, kādas ieteica Latvi-

jas PSR (izņemot acimredzamās vērtības, kā Gaujas Nacionālais parks, Slīteres rezervāts), bija *Silavā* radīta metode – tā sauktie saudzes kvartāli. 90. gadu vidū mēs to mēģinājām attīstīt Latvijā kā dabas aizsardzības veidu, izdalot nevis kādu biotopu, bet kvartālu – 50–100 hektāru lielu teritoriālu vienību, kas ir administrējama caur datu bāzēm, – un šādu kvartālu noliekot saudzes režīmā, ārpus saimnieciskās darbības. Bet tad sākās tā saukto atslēgas biotopu metode, kas tagad izvērsusies vispārējā biotopu kartēšanā. Jautājums ir, kura no šīm metodēm būtu bijusi labāka,» min Jansons un uzsver, ka biotopu kartēšanas pamatā ir tā sauktā meža audžu vērtība, kura rodas ne jau

no tā, ka tur ir kaut kas unikāls, bet no tā, ka cilvēks tur nav iejaucies dabas procesos – tur ir daudz kritālu, lieli, resni koki. «Manuprāt, saudzes kvartālu pieeja būtu bijusi racionālāka,» viņš vēl piebilst. Dabas aizsardzības speciālists te Jansonam, iespējams, oponentu, bet tas lai paliek nākamajiem rakstiem.

Ligzdot būtu jāļauj

Pašlaik rit parakstu vākšana par meža darbu aizliegumu putnu ligzdošanas laikā. Lūgts to vērtēt, Jansons uzsver, ka pieejai jābūt zinātniskai: «Parakstus jau var vākt par visu ko. Ja mēs sāktu vākt parakstus, ka nevajag šaut stirnpiņas, droši vien daudzi parakstītos. Lai gan, ja nebūtu mežsaimniecības un lauksaimniecības, stirnu Latvijā nebūtu. Šīs parakstu vākšanas sakarā zinātnieks droši vien prasītu, vai mēs redzam kādas putnu populācijas pasliktināšanos Latvijā. Jaunībā es regulāri plāvu zāli ar izkapti vecāsmātes ābeļdārzā. Bija noteikums, ka līdz Jāņiem ābeļdārzam jābūt nopļautam. Atceros, tur bija daudz mazu ligzdu, un ne vienmēr izdevās tās visas laikus pamanīt. Mēs ar savu darbību dabu ietekmējam, bet vai tāpēc mēs rīkosim kampaņu, ka līdz Jāņiem nevajag pļaut zāli?»

Tomēr visumā Jansons diskusiju par ciršanas aizliegumu putnu ligzdošanas laikā vērtē pozitīvi un uzsver, ka, piemēram, *Latvijas finieris* šo priekšlikumu atbalsta – tikai kā brīvprātīgu apņemšanos, nevis aizliegumu, kas uzreiz rada pretestību. *Latvijas finieris*, piemēram, varētu cirtējiem pateikt, ka tam nemaz nav vajadzīgi pavasarī cirsti sulojošie bērzi. Jansons vēl piebilst, ka šāda diskusija par ciršanas aizliegumu putnu ligzdošanas laikā vairāk būtu noderējusi pirmajos gados pēc neatkarības atjaunošanas, kad cirta uz nebēdu, tagad to var uzlūkot arī kā nozares apkaršanu. *Silava* pašlaik ir iesaistījies medņu pētniecības programmā, lai noskaidrotu, vai pie medņu skaita samazināšanās ir vainojama cilvēka darbība vai klimata faktori. ●

VISLABĀKĀ AVIOKOMPĀNIJA
AUSTRUMĒSĒJĀ
15.14.13.11

CEĻOJUMU BIROJS

Express Travel piedāvā lieliskas cenas:

Nujorka	cena sākot no	495 €
Deli	cena sākot no	485 €
Pekina	cena sākot no	502 €
Maskava	cena sākot no	154 €
Baku	cena sākot no	272 €
Sofija	cena sākot no	355 €
Valensija	cena sākot no	380 €
Madride	cena sākot no	394 €
Havana / Kuba	cena sākot no	612 €
Losandželosa	cena sākot no	595 €

Vairāk informācijas www.expresstravel.lv, vai mūsu birojā –
Lāčplēša iela 13, Rīga, tālr. 67280840, info@expresstravel.lv